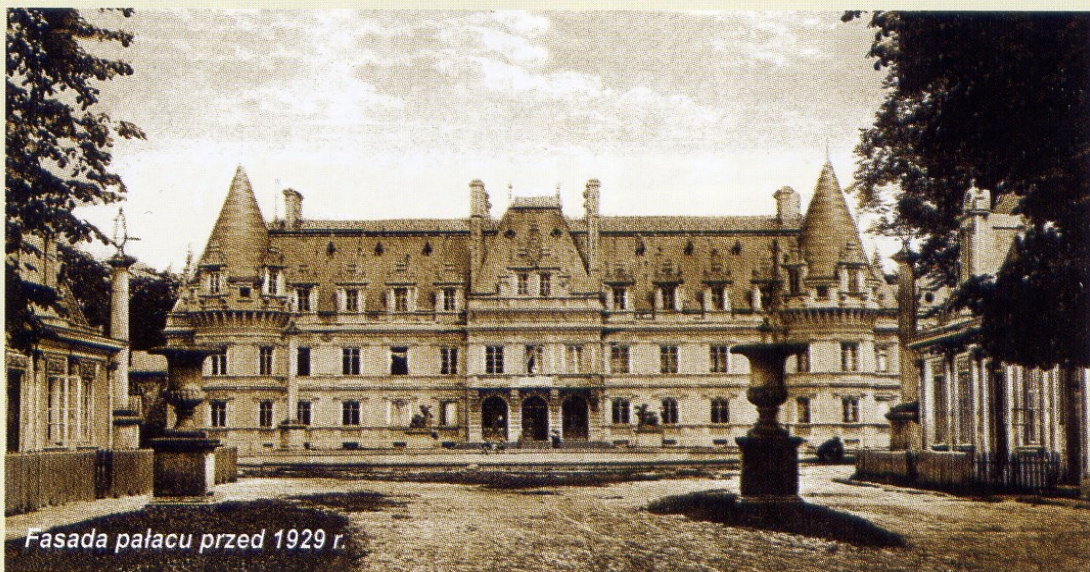

Historia pałacu w Kozienicach

■ W XII wieku Kozienice były osadą położoną nad samą Wisłą, płynącą niegdyś pod miastem i na skraju lasów Puszczy Radomskiej. Początkowo wieś była własnością norbertanek z Płocka. Od 1429 roku dobra puszczańskie przeszły na własność królewską i pozo stały nią wraz z osadą aż do upadku Rzeczypospolitej. Ten olbrzymi obszar leśny królowie polscy upodobili sobie jako miejsce łowów. Dlatego też powstała konieczność zbudowania dworu, który z czasem zaczął odgrywać coraz większą rolę. W XIV i XV wieku był on miejscem odpoczynku dla króla Władysława Jagiełły podróżującego traktem z Krakowa (ówczesnej stolicy Polski) i przystankiem przed przeprawą w Świerżach przez Wisłę. „*Królewskim Gościńcem*”, którego fragmenty pozostały do naszych czasów w Puszczy Kozienickiej, podróżowali także inni Jagiellonowie. Pod koniec 1466 roku zatrzymał się tutaj Kaziemierz Jagiellończyk (najmłodszy syn Jagiełły), któremu 1 I 1467 roku urodził się syn - późniejszy król Polski - Zygmunt I Stary. Narodziny tego króla upamiętnia kolumna - będąca prawdopodobnie najstarszym wolnostojącym nienagrobnyim pomnikiem w Polsce. W 1549 r. Zygmunt II August (syn Zygmunta I Starego) zatroszczył się o Kozienice zalecając uporządkowanie terenów położonych bliżej dworu i wydał przywilej na założenie miasta Kozienice.

Ale późniejsze przeniesienie stolicy do Warszawy ograniczyło znaczenie ważnego traktu z Krakowa na Litwę. Był on rzadziej uczęszczany i pozostawione na uboczu Kozienice wraz z dawnym dworem królewskim straciły na ważności. Dwór był stary, opuszczony, potem przyszły czas wojen szwedzkich, mieszkańców zdziesiątkowała dżuma. W I połowie XVIII wieku dla kolejnego króla polski Augusta III Sasa, który był wielkim zwolennikiem łowów i często odwiedzał Kozienice, musiano wybudować nowy budynek reprezentacyjno-mieszkalny. Powstał więc dwór o staropolskim charakterze.

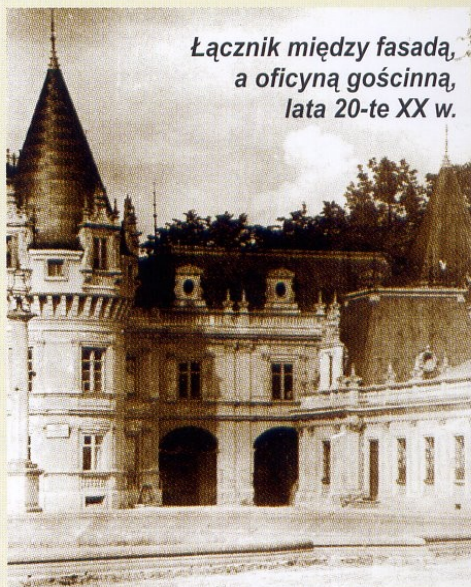
Prawa oficyna pałacowa po spaleniu

■ Najlepsze lata dla Koźnic i pałacu nastąpiły za czasów panowania króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Po I rozbiórze Polski Koźnice zyskały rangę ulubionej królewskiej miejscowości wypoczynkowej. W latach 1776-78 w miejscu drewnianego dworu zbudowano murowany pałac wg. projektu królewskiego architekta Franciszka Placidiego. Pałac połączony był z miasteczkiem długą aleją dojazdową. W dolnej części pałacu znajdowały się apartamenty króla i sale reprezentacyjne, na górze były pokoje dla służby i garderoby. Obok głównego pałacu stojącego w głębi dziedzińca po jego bokach powstały parterowe, długie oficyny. Lewa - kuchenna i prawa - gościnna. Dalsze budynki stanowiły stajnie łączące się z oficynami przez wąskie budynki wozowni. Pałac stanowił główny element monumentalnego założenia barokowego. Wystrój dekoracyjny budowli nosił już cechy klasycyzmu, były też bogato zdobione wnętrza, biblioteka (księgozbiór stanowiła w większości literatura piękna) i galeria obrazów. Na prostokątnym dziedzińcu stał gazon w kształcie barokowego kartusza. Przy pałacu ustawiono wykonane z piaskowca i postawione na postumentach dwie rzeźby przedstawiające sceny myśliwskie - polowanie na dzika i niedźwiedzia. Przy głównym wejściu był podjazd z balustradami i posągami na cokółach. Oprócz rezydencji architekt przewidywał rozbudowę ogrodu - ile z tego projektu zrealizowano - nie wiadomo. Prawdopodobnie „ogród spacerowy” ukształtowano na trzech

Legiony przed pałacem - 1915 r.

poziomach opadających w stronę nizinnego powiśla. Po bokach pałacu znajdowały się arkadowe galerie i altany.

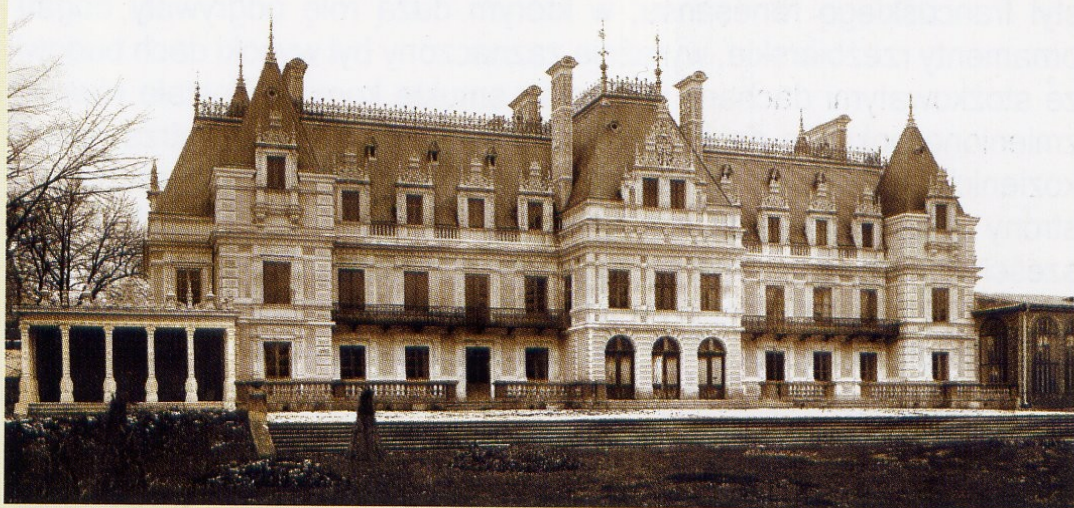
Po pożarze Kozienic w 1782 r. król chciał dopomóc w odbudowie miasta. Nastąpiła zmiana architekta. J.K. Fontana sprowadzony z Warszawy opracował nowy architektoniczno - przestrzenny plan miasta. Układ zaprojektowanych przez niego ulic uznany jest dziś jako zabytek.

W latach 1786-91 powstał obszerny park krajobrazowy, podzielony na dwa ogrody: pomiędzy oficyną gościnną a stawem oraz pomiędzy pałacem a Łachą. Pierwszy został zredukowany ze spacerowego na sad i warzywnik. Był to prostokąt opadający do stawu, otoczony parkanem. Była jeszcze aleja wytyczona wzdłuż osi głównej pałacu ku Łasze i dalej przechodząca na jej drugi brzeg. Nad wodą przerzucony był mostek. Zamiast stopniowego obniżania terenu wszystko zniwelowano, tak aby król mógł oglądać rozległy krajobraz z okien pałacu. Pomiedzy sadem a owalnym ogrodem prawdopodobnie był angielski park, w którym zostały posadzone rzadkie okazy drzew (pozostał jeszcze w parku jeden tulipanowiec). Została również wykonana śluza na rzece spiętrzająca jej wody, które leżały zbyt nisko i spływająca w dół kaskadami.

Powstanie kościuszkowskie w roku 1794 zahamowało rozbudowę Kozienic jak również samego pałacu. 17 kwietnia 1794 roku wkroczyły do Kozienic wojska rosyjskie i chociaż Rosjanie przebywali w Kozienicach tylko 23 dni ograbili doszczętnie pałac królewski. Decyzją króla pałac zamieniono wówczas na lazaret dla poszkodowanych w czasie powstania. W roku 1795 nastąpił III rozbiór Polski. Kozienice znalazły się pod zarządem Austriaków i z pałacu wywieziono to, czego nie zabrali Rosjanie - w tym galerię obrazów. Po Kongresie Wiedeńskim zmienił się rezydent. Od 1815 roku prawie przez 15 lat pałac i oficyny były siedzibą dla oficerów stacjonującego w Kozienicach pułku artylerii, w budynku pałacowym mieścił się sztab pułku i kwatery wyższych oficerów sztabowych.

■ Nowy okres miasta oraz pałacu związany jest z rodziną Dehnów i swój ostateczny wygląd pałac zawdzięcza tej rodzinie. Za zasługi jakie położył naczelnik inżynierów czynnej armii gen. Iwan Dehn w umacnianiu panowania rosyjskiego na terenie Królestwa Polskiego, ukazem cara Mikołaja I nagrodzony został majątkiem Kozienic. Oficjalny akt przekazania dóbr kozienickich Iwanowi Dehnowi car podpisał dnia

Pałac od strony ogrodu, styl francuskiego renesansu, XIX w.

16 października 1835 roku.

Po objęciu mocno zniszczonego obiektu Iwan Dehn przystąpił do remontu i modernizacji budynków pałacowych. W miejscu drewnianej oficyny kuchennej wybudował murowaną. W latach 1839-63 po środku dziedzińca przed pałacem wybudowano basen w kształcie elipsy, ujęty w profilowane obramowanie. Przy narożach ustawiono kolumny na cokółkach. Wykonano schody z tarasu do ogrodu, wybudowano bramę wjazdową. Stanowiły ją cztery monumentalne kolumny, zwieńczone kulami, ustawione w lekkim półkolu. Wymieniono także dach, powiększono park ogradzając go murem, zaś przy alei wjazdowej postawiono kamienne wazony.

W 1843 r. umarła żona generała Dehna. Pochowano ją w Kozienicach na cmentarzyku znajdującym się w parku. W roku 1851 generał w trakcie budowy twierdzy Modlin uległ wypadkowi, stan jego zdrowia stale się pogarszał, więc poprosił cara o zgodę na przekazanie majoratu Kozienic swojemu synowi Włodzimierzowi. Car zgodę wyraził i odtąd formalnym właścicielem pałacu został Włodzimierz Iwanowicz Dehn. W 1859 roku Iwan Dehn zmarł. Włodzimierz nadal modernizował pałac wraz z jego otoczeniem. Kiedy zmarł w 1888 r. pochowano go w kaplicy mauzoleum w stylu bizantyjskim (dziś już nie istnieje), a ponieważ nie miał syna, za zgodą cara cały majątek przeszedł na własność jego córki Ołgi. To ona aspirując do roli arystokratki, podążając za ówczesną modą, chcąc dodać swej rezydencji dostojeństwa w latach 1896-1900 postanowiła pałac z oficynami gruntownie przebudować sprowadzając

Aleja wjazdowa do pałacu z kamiennymi wazonami

francuskiego architekta Francois Arveuf'a. Pałacowi nadano wówczas styl francuskiego renesansu, w którym dużą rolę odgrywały bogate ornamenty rzeźbiarskie, wyraźnie zaznaczony był wysoki dach budowli ze stożkowatymi dachami wież oraz smukłe kominy. Zostało również zmienione pokrycie dachowe. Przekształceniu uległy wnętrza pałacu kozienickiego, który wraz ze skrzydłami miał 100 pokoi. Od wschodniej strony pałacu przy oficynie gościnnej dobudowano łącznik, loggię sześciokolumnową, stanowiącą przejście z dziedzińca pałacowego do ogrodu. Od strony zachodniej zbudowano oranżerię. Nad wejściem do pałacu został umieszczony ogromny kartusz herbowy.

Ogród za pałacem prawdopodobnie był w stylu angielskim. Mąż Olgi, baron von Larski rozszerzył także zespół pałacowy w początkach XX w. tereny dawnego kościoła parafialnego i tereny pocmentarne znajdujące się obok niego. Spowodowało to zmianę usytuowanie kolumny upamiętniającej narodziny króla Zygmunta I Starego.

Za czasów stanisławowskich stały też przed pałacem rzeźby przedstawiające sceny myśliwskie. To von Larski przesunął je bliżej pałacu, a obecnie stojące są kopiami oryginalnych rzeźb, które w czasie II wojny światowej zostały zniszczone. Mąż Olgi uruchomił pierwszą elektrownię w Kozienicach, która była zlokalizowana w istniejącej do dziś wieży. Wytwarzana energia elektryczna służyła jedynie dworowi. W takim stanie pałac dotrwał do wybuchu I wojny światowej. Baronostwo opuszczając Kozienice w 1915 roku zabrało z pałacu wszystkie wartościowe rzeczy.

■ W czasie wojny w 1915 roku Kozienice zajęli Austriacy, którzy umieścili w pałacu Komendę Grupy Legionów Polskich pułkownika Stefana Zielińskiego. Po I wojnie światowej pałac stał się własnością rządową. Tu znalazły swą siedzibę urzędy państwowe oraz Starostwo Powiatowe Kozienic. W prawej oficynie pałacowej mieściło się gimnazjum oraz szkoła handlowa.

■ Ostateczną tragedię przeżył pałac 12 września 1939 roku kiedy stacjonujące w nim wojsko niemieckie podłożyło prawdopodobnie celowo ogień. Spaliły się wówczas ostatnie cenne zbiory, w tym

biblioteczne. Straż pożarna nie została przez Niemców dopuszczona do gaszenia pożaru. Lewa oficyna ocalała tylko dlatego, że mieściła się tam poczta i łącznica telefoniczna. W latach 1940-41 na rozkaz Niemców ze spalonego pałacu została wymontowana armatura wodnokanalizacyjna, centralnego ogrzewania i inne elementy metalowe. Zaczęto rozbijać mury pałacu, część cegły z rozbiórki została wykorzystana do rozbudowy szpitala powiatowego przy ul. Lubelskiej. Po zakończeniu wojny resztki jakie pozostały po pałacu sprzedano mieszkańcom

miasta, którzy wykorzystali ten materiał do odbudowy swoich domów.

Z dawnego zespołu pałacowego zachowała się do dzisiejszych czasów oficyna kuchenna z lat 1839-1865, przebudowana w 1869-1900 roku wraz z wozownią i stajnią oraz z czterokondygnacyjną wieżą na podwórzu gospodarczym. Oryginalne kamienne schody przed elewacją ogrodową (z poł. XIX w.), dwa cokoły pod rzeźby myśliwskie z końca XVIII wieku oraz cokoły z XIX-wiecznymi wazonami z zaprawy cementowej. Słupy głównej bramy wjazdowej, kolumny oświetleniowe i basen.

■ W miejscu spalonego pałacu w latach 50-tych władze miasta postanowiły wybudować budynek jako siedzibę dla władz miejskich.

Budowę rozpoczęto w 1957 roku zakończono w 1961 r.

Kubatura budynku wynosi 9200 m³. W części środkowej na drugim piętrze znajduje się sala konferencyjna, w której został wykonany strop kasetonowy na wzór stropu pałacowego. Natomiast na zewnątrz nad drugim piętrem jest ściana w rodzaju attyki, na której w najwyższej jej części został umocowany herb Kozienic przedstawiający jelenia skaczącego ponad drzewami.

Obecnie w głównym budynku mieści się Urząd Miejski w Kozienicach do którego prowadzi długa aleja, poprzedzona bramą i wolnostojącymi kolumnami. Po wojnie ocalało lewe skrzydło pałacu z bogatą dekoracją architektoniczną. Dziś mieści się w nim Muzeum Regionalne, obok Urząd Stanu Cywilnego, Rada Miasta i Gminy Kozienice. W tle stoi wieża, w której utworzono Galerię Centrum Promocji Sztuki w Kozienicach. Odbudowano także całkowicie zniszczone prawe skrzydło pałacowe. Ma tu swoją siedzibę Urząd Skarbowy. Obecnie budynki nawiązują do zabytkowego założenia pałacowo-ogrodowego, w którym przyroda i architektura ściśle są ze sobą powiązane. Park kształtował się od barokowego stylu architektonicznego F. Placidiego do angielskiego - Jana Kantego Fontany. Dziś przywrócono mu dawne piękno parku krajobrazowego, który stał się ogrodem miejskim, pełniącym funkcję spacerowo - wypoczynkową.

Urząd Miejski w Kozienicach

